

значнай ступені залежаць ад іх суаднесенасці з часцінамі мовы, якія сталі для іх словаўтваральнай базай і з якімі яны не губляюць функцыянальнай сувязі.

Літаратура

1. Астафьева, Н. И. Современный русский язык. Наречие. Категория состояния / Н. И. Астафьева, Т. Г. Козырева. – Минск: Вышэйш. шк., 1981. – 78 с.
2. Астраух, А. Э. Рыгор Барадулін і сучасная беларуская лірыка / А. Э. Астраух. – Гродна: ГрДУ, 2001. – 120 с.
3. Барадулін, Р. Евангелле ад мамы / Р. Барадулін. – Мінск: Маст. літ., 1995. – 462 с.
4. Голуб, И. Б. Стилистика русского языка / И. Б. Голуб. – М.: Айрис-пресс, 2005. – 448 с.
5. Лассан, Э. Р. Семантические функции наречий в структуре предложения: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / Э. Р. Лассан; Белорус. гос. ун-т. – Минск, 1980. – 23 с.
6. Шуба, П. П. Прислоўе ў беларускай мове: марфалагічны нарыс / П. П. Шуба. – Мінск: Выд-ва АН БССР, 1962. – 195 с.
7. Шуба, П. П. Сучасная беларуская мова: марфаналогія, марфалогія / П. П. Шуба. – Мінск: Універсітэцкае, 1987. – 334 с.

В.А. Рыбак

ЗАПАЗЫЧАННІ Ў СКЛАДЗЕ БЕЛАРУСКАЙ ЭКАНАМІЧНАЙ ТЭРМІНАЛОГІІ (НА МАТЭРЫЯЛЕ ГАЗЕТЫ «ЗВЯЗДА»)

Перыядычны друк, дзякуючы сваёй даступнасці, з'яўляецца адным з асноўных сродкаў інфармавання вялікай па колькасці аўдыторыі. І таму невыпадкова, што пранікненне са старонак перыядычных выданняў эканамічных тэрмінаў ў жыццё мільёнаў людзей прыводзіць да шырокага распаўсюджвання гэтых тэрмінаў, да ўключэння ў маўленне не толькі тых, хто прафесійна заняты ў сферы эканомікі, а і звязаны з ёй апасродкавана.

На сучасным этапе ў тэрміналагічным полі мовы эканомікі адбываюцца розныя працэсы, з якіх самым інтэнсіўным з'яўляецца працэс запазычвання.

Прыток тэрмінаадзінак іншамоўнага паходжання ў эканамічную тэрмінасістэму абумоўлены характарам развіцця сучаснай беларускай эканомікі, значны ўплыў на якую аказваюць развіцця краіны Захаду, і моўны вакуум, што звязаны з адсутнасцю ў беларускай мове спецыяльных найменняў для абазначэння адпаведных паняццяў і рэалій новай эканамічнай рэчаіснасці.

Аналіз фактычнага матэрыялу паказаў, што запазычаныя тэрміны, ужытыя ў газеце «Звязда», пераважаюць па колькасці сярод выяўленых эканамічных тэрмінаадзінак. Большасць з гэтых слоў існуе ў мове даўно, частка стала вядома яшчэ да карэнных пераўтварэнняў у нашай краіне, а частка ўвайшла ў мову ў апошнія дзесяцігоддзе.

Што да крыніцы запазычвання ў эканамічнай тэрміналогіі, то ў складзе тэрміналагічнай лексікі выяўлены запазычанні з лацінскай, грэчаскай, англійскай, французскай, нямецкай, італьянскай, польскай і цюркскіх моў.

Сярод усіх іншамоўных эканамічных тэрмінаў самую шматлікую групу складаюць лацінізмы (*актыў, дывідэнд, кансорцыум, прэферэнцыя, рэцэсія, эмісія*). Акрамя іх, беларуская эканамічная тэрмінасістэма ўтрымлівае запазычанні яшчэ з адной старажытнай мовы – грэчаскай (*іпатэка, мананаліст, эканоміка*). Такую папулярнасць грэка-лацінскіх лексем можна растлумачыць тым, што яны ў найлепшай ступені забяспечваюць міжнародныя прафесійныя зносіны, да таго ж «...не належачы цяпер ні да адной жывой мовы, яны тым самым у роўнай ступені належаць усім» [4, с. 204]. Так, у прыкладах «*У гэтым сектары істотная ўвага надаецца Парку высокіх тэхналогій, рэзідэнтам якога даюцца значныя прэферэнцыі з боку дзяржавы*» («Звязда», 23.12.09), «*Амерыканскі рынак рэагуе на праблемы з вялікімі банкамі – праблемы з прыбыткамі, выкліканыя крызісам на іпатэцы*» («Звязда», 23.01.08), «*...рэальных умоў для пад'ёму курса долара ў гэтым годзе няма, паколькі ў эканоміцы Злучаных Штатаў назіраецца працэс рэцэсіі*» («Звязда», 12.02.07) і «*У 2008 годзе КНР абышла Германію і па ВУП, стаўшы трэцяй найбуйнейшай эканомікай свету пасля ЗША і Японіі*» («Звязда», 12.02.10) тэрміналагічныя адзінкі *прэферэнцыя, іпатэка, рэцэсія, эканоміка* адносяцца да названых груп запазычанняў: *прэферэнцыя* → лац. praefereantia – ‘перавага’ [БЭС, с. 557], *іпатэка* → грэч. hipotheke – ‘заклад’ [ЭС, с. 139], *рэцэсія* → лац. recessus – ‘адступленне’ [НЭС, с. 759], *эканоміка* → грэч. oikonomike – ‘майстэрства вядзення гаспадаркі, дамаводства’ [НЭС, с. 1045].

Пасля пераходу да рынкавай эканомікі пашырылася выкарыстанне ў беларускай мове шматлікіх англіцызмаў. Прыярытэтная пазіцыя англійскай мовы як крыніцы папаўнення эканамічнай тэрміналогіі, на думку Н.У. Літвін, абумоўлена «дакладнай распрацаванасцю англамоўнага тэрміналагічнага фонду для адлюстравання паняццяў рынкавай эканомікі, станаўленне якой у нашай краіне яшчэ толькі пачалося» [3, с. 146]. Акрамя таго, для развіцця эканамічных адносін на сучасным этапе характэрны працэсы міжнароднага супрацоўніцтва, якія непасрэдна ўплываюць на фарміраванне і папаўненне ўсёй беларускай эканамічнай тэрмінасістэмы. Якраз запазычанні з англійскай мовы складаюць значную частку ад агульнай колькасці даследуемых адзінак. Сярод іх такія, як *дэмпінг, дэфолт, лагістыка, трэйдар, хейдж-фонд*.

У апошні час на старонках «Звязды» даволі часта назіраецца ўжыванне тэрміна *лагістыка*: «*Нафтагандляры сцвярджаюць, што перанакіраванне грузу выкліча сур'ёзныя праблемы ў лагістыцы*» («Звязда», 12.01.10). Дадзеная

тэрмінаадзінка паходзіць ад англійскага *logistics*, што значыць 'тыл, забеспячэнне' [ЭС, с. 421]. Сярод англіцызмаў сустракаюцца лексемы на *-інг*, напрыклад, *дэмпінг* → *dumping* – 'скідванне' [2, т.1, с. 475]: «...*за межня вытворцы спрабуюць заваяваць беларускі рынак шляхам дэмпінгу*» («Звязда», 9.07.08). Заслугоўвае ўвагі тэрмін *duty-free*. Гэта адзіная лексічная адзінка з усёй сукупнасці запазычанняў, якая пры засваенні захавала англійскае напісанне і вымаўленне: «*Магазіны duty-free на граніцы Беларусі пачнуць працаваць з 1 ліпеня*» («Звязда», 30.01.10).

Сучасная эканамічная тэрміналагія ўзбагачаецца запазычаннямі з французскай мовы (*акцыя, каціроўка, крэдытная маржа, транш, фінансы*). Сярод іх вылучаюцца адзінкі як ў складзе тэрміналагічнага словазлучэння, напрыклад, *крэдытная маржа* → *marge* – 'край, мяжа' [ЭС, с. 431], так і аднаслоўныя: *транш* → *tranche* – 'частка, доля' [БЭС, с. 749]. Прыведзеныя тэрміны выкарыстоўваюцца ў публікацыях газеты: «*Абмежаванні па крэдытнай маржы для банкаў адменены да канца года*» («Звязда», 23.12.08); «*Прэзідэнт таксама наведаміў, што Расія пацвердзіла выдзяленне Беларусі ў лютым будучага года другога транша расійскага крэдыту ў аб'ёме \$1 млрд для падтрымкі і стабілізацыі беларускага рубля*» («Звязда», 30.12.08).

На старонках «Звязды» таксама ўжываюцца іншамоўныя лексемы з польскай мовы. Варта адзначыць, што тэрміны польскага паходжання бытуюць у беларускай мове з даўніх часоў. Да ліку такіх адзінак належаць *кошт, падатак*. Напрыклад, *кошт* паходзіць ад польскага слова *koszt* – 'выдаткі, расходы; цана' [1, с. 86], *падатак* – ад слова *podatek* – 'падатак' [1, с. 163]. Згаданыя тэрміны знаходзім у газеце: «*Кошт арэнды жылля дасягнуў свайго стабільнага максімуму*» («Звязда», 20.11.07); «*Па кожным падатковым плацяжы ўстанаўліваецца склад плацельшчыкаў... пералік льгот, а таксама парадак вылічэння падаткаў*» («Звязда», 5.01.10).

Невялікую па колькасці групу іншамоўных тэрмінаў, выяўленых у газеце «Звязда», склалі запазычанні з нямецкай (*гандаль, рахунак, рынак*) і італьянскай (*валюта, кантрабанда, сальда, фірма*) моў. Так, тэрміналагічная адзінка паходзіць ад ням. *Ring* – 'круг' [КЭС, с. 21], а *сальда* – ад італ. *saldo* – 'разлік, астатак' [БЭС, с. 821]: «... Гэта не лепшы варыянт, бо найбольшыя эфектыўныя варыянт продажы – гэта рынкі, дзе ўвосень і ўзімку не вельмі добра гандляваць» («Звязда», 3.03.10); «*Сальда знешняга гандлю таварамі і паслугамі склала мінус 2097,7 мільёна долараў ЗША...*» («Звязда», 29.10.08).

Назіраюцца таксама запазычанні з цюркскіх моў, так званыя цюркізмы, у прыватнасці, *пай* → турэц. *paу* – 'частка' [НЭС, с. 536] і *казначэйства* → цюрк. 'сховішча грошай' [ЭС, с. 328]. Для прыкладу: «*Менавіта таму ўладальнікі інвестыцыйных паёў нясуць рызыку са змяненнем кошту паёў*» («Звязда», 26.01.08); «*Усе добраахвотныя ахвяраванні павінны паступіць у мясцовы бюджэт, працэдура іх размеркавання будзе празрыстай, праз сістэму казначэйства*» («Звязда», 6.01.10).

Колькасная характарыстыка эканамічных тэрмінаў-запазычанняў пададзена ў дыяграме «Эканамічныя тэрміны іншамоўнага паходжання» (гл. Дадатак).

Нярэдка лексічныя адзінкі трапляюць у мову-рэцыпіент з мовы-крыніцы непрамым шляхам, гэта значыць, праз іншую мову ці іншыя мовы. У беларускай мове важную ролю пасрэднікаў пры запазычванні з розных моў выконваюць руская і польская мовы. Як і раней, сёння яны ў пэўнай ступені садзейнічаюць працэсу запазычвання ў беларускую мову іншамоўных найменняў, у тым ліку і тэрмінаў.

Працэс запазычвання можна прасачыць пры ўстанаўленні ланцужка руху тэрміна з мовы ў мову:

1.	лацінская →	англійская →	руская →	беларуская
	audit	audit	аудит	аўдыт
2.	лацінская →	чэшская →	польская →	беларуская
	grossus	groř	grosz	грошы

Адаптаваныя ў адпаведнасці з беларускімі фанетычнымі і марфалагічнымі нормамі запазычванні эканамічнай сферы актыўна ўключаюцца ў дэрывацыйныя працэсы: на базе такіх тэрмінаадзінак па словаўтваральных мадэлях беларускай мовы ўтвараюцца новыя найменні. Ад асобных тэрмінаў, ужытых на старонках перыядычнага выдання «Звязда», узнікаюць аднакаранёвыя словы, якія аб'ядноўваюцца ў цэлыя тэрмінадэрывацыйныя гнёзды:

1.	датацыя →	датацыйны →	бездатацыйны
			датацыйнасць
2.	імпарт →	імпартны	
		імпартаваць →	імпартаваны
			імпарцёр
3.	фінансы →	фінансіст	
		фінансавы	
		фінансаваць →	фінансаванне
			прафінансаваць

У сучаснай беларускай тэрміналагічнай лексіцы адбываецца узаемадзеянне запазычаных слоў з беларускімі моўнымі адзінкамі. У такім выпадку ў межах пэўнай тэрмінасістэмы можна назіраць з'явы сінаніміі, антаніміі і іншыя. Прааналізаваны фактычны матэрыял паказаў паралельнае выкарыстанне на старонках газеты «Звязда» беларускіх і іншамоўных эканамічных тэрмінаў, якія ўтвараюць дублетныя пары, напрыклад: **дэвідэнд – прыбытак, рынак імпарту – рынак увозу, дэпазіт – уклад**: «Усе пакупнікі залатых мерных зліткаў атрымалі пэўныя дэвідэнды» («Звязда», 16.01.10) – «А ў выніку той, хто купіў з пачатку мінулага года зліткі, зараз на іх атрымае меншы прыбытак, чым мог бы ў снежні, калі б прадаў летам банку» («Звязда»,

16.01.10); «Беларуская доля рынку імпарту Расіі імкліва скарачаецца, і скарачаецца яна невыпадкова...» («Звязда», 12.01.10) – «Толькі за мінулы год з-за расійскіх пратэкцыянісцкіх захадаў мы страцілі ў іншыя месяцы каля 1 працэнта расійскага рынку ўвозу» («Звязда», 12.01.10); «Дэназіты ў нацыянальнай валюце склалі больш за 8 трыльёнаў рублёў» («Звязда», 14.01.10) – «У снежны мінулага года беларусы... істотна мени размясцілі сваіх грашовых сродкаў у банках на валютныя ўклады...» («Звязда», 14.01.10).

Запазычанням даследуемай тэрмінасферы ўласціва і антанімія. Па сваёй структуры тэрміны-антонімы падзяляюцца на аднаслоўныя (**дэвальвацыя – рэвальвацыя, дэфіцыт – прафіцыт**) і неаднаслоўныя, ці састаўныя (**станоўчае сальда – адмоўнае сальда**). Названыя тэрмінаадзінкі знаходзім ў газеце «Звязда»: «У студзені 2009 года інфляцыя склалася на ўзроўні 4,1 працэнта, што звязана з дэвальвацыяй рубля» («Звязда», 17.02.09) – «...чэхі не хочуць уваходзіць у зону еўра, бо ім гэта нявыгадна: у Чэхіі пастаянна ідзе рэвальвацыя яе нацыянальнай валюты» («Звязда», 31.03.10); «...за 23 дні студзеня сальда куплі-продажу валюты насельніцтвам склалася станоўчым – 20,5 мільёна долараў ЗША» («Звязда», 24.01.08) – «...на выніках першага паўгоддзя трэба засяродзіць увагу на дзвюх ключавых праблемах беларускай эканомікі: адмоўным сальда і празмерных запасах прадукцыі» («Звязда», 5.08.09).

Такім чынам, на сучасным этапе беларуская эканамічная тэрміналогія ў значнай ступені ўзбагачаецца за кошт запазычанняў з іншых моў. Многія эканамічныя тэрмінаадзінкі іншамоўнага паходжання пранікаюць у беларускую мову і замацоўваюцца ў тэрміналогіі праз пасрэдніцтва рускай і польскай моў, што робіць значны ўплыў на працэс іх прыстасавання да моўных нормаў мовы-рэцыпіента. Аналіз прыведзенага фактычнага матэрыялу паказаў, што ў тэрмінаполі мовы эканомікі запазычанні праходзяць фанетычную і семантычную адаптацыю, актыўна ўдзельнічаюць у дэрывацыйным працэсе, уступаюць у сінанімічныя і антанімічныя адносіны.

За апошні час выкарыстанне эканамічных іншамоўных найменняў выходзіць за межы прафесійнага асяроддзя. І спрыяюць гэтаму сродкі масавай інфармацыі (у тым ліку і перыядычны друк), якія выконваюць галоўную ролю ва ўжыванні запазычанняў у мове беларускага соцыуму.

Умоўныя скарачэнні

БЭС – Большой экономический словарь: [более 20000 терминов] / автор и составитель: А.Б. Борисов. – Изд. 2-е, перер. и доп. – Москва: Книжный мир, 2007. – 860 с.

КЭС – Кароткі эканамічны слоўнік: дапам. для студэнтаў 1-га курса фак. міжнар. экан. адносін і менеджменту / В.Г. Наталевіч. – Мінск, 2003. – 28, [1] с.

НЭС – Новый экономический словарь: 10000 терминов / авторы и составители: А.Н. Азрилиян и др. – Изд. 2-е, доп. – Москва: Институт новой экономики, 2007. – 1088 с.

ЭС – Экономический словарь / под ред. А.Н. Азрилияна. – Москва: Институт новой экономики, 2007. – 1152 с.

Літаратура

1. Кшижовска-Протасеня, Г. Польско-русский, русско-польский словарь / Г. Кшижовска-Протасеня, И. Шталенков. – Минск: “Современное слово”, 2004. – 356 с.
2. Булыка, А.М. Слоўнік іншамоўных слоў: т. 1 / А.М. Булыка. – Мінск, 1999. – 596 с.
3. Літвін, Н.У. Актыўныя працэсы ў сучаснай беларускай эканамічнай тэрміналогіі // Личность – слово – социум: материалы VII Междунар. науч.-практ. конф., 11-12 апреля 2007 г., г. Минск: в 3 ч. / отв. ред. Т.А. Фаталеева. – Минск: Паркус плюс, 2007. – Ч. 2. – 248 с. – С. 144 - 148.
4. Суперанская, А.В. Общая терминология: Вопросы теории / А.В. Суперанская, Н.В. Подольская, Н.В. Васильева // отв. ред. Т.Л. Канделаки. – 3-е изд., стереотип. – Москва: Едиториал УРСС, 2004. – 248 с.

К.І. Хадасевіч

СЕМАНТЫКА-СТЫЛІСТЫЧНАЯ ХАРАКТАРЫСТЫКА БЕЛАРУСКА-РУСКІХ МІЖМОЎНЫХ АМОНІМАЎ

Гістарычна міжмоўныя амонімы з’яўляюцца вынікам узаемаўплыву моў і толькі ў абмежаванай колькасці выпадкаў могуць узнікнуць у выніку выпадковых супадзенняў. У роднасных, асабліва блізкароднасных мовах з’ява аманіміі заснавана на аднакаранёвых словах, якія ўзыходзяць да агульных прататыпаў у мове-аснове. Такім чынам, магчымы два спосабы тлумачэння прычын з’яўлення міжмоўных амонімаў: выпадковыя супадзенні гучання ў мовах, якія практычна не кантактуюць, і супадзенні невыпадковыя, абумоўленыя зменамі ў семантыцы генетычна роднасных аднакаранёвых слоў.

Р. А. Будагаў, адзначаючы спецыфічнасць з’явы міжмоўнай аманіміі ў блізкароднасных мовах, пісаў: “Адна справа, калі ідзе гаворка пра несупадзенні паміж няроднаснымі мовамі, іншая – паміж мовамі роднаснымі, у сваю чаргу ў блізкароднасных мовах ствараецца іншая сітуацыя, чым з больш аддаленай роднасцю” [1, с. 144]. І гэта ў першую чаргу звязана з тым, што большая частка міжмоўных амонімаў у такіх мовах узнікае ў выніку распаду полісеміі альбо пашырэння (абмежавання) значэнняў слоў. Натуральна, што паміж роднаснымі і тым больш блізкароднаснымі мовамі працэнт такіх суадносін больш высокі, чым у мовах з аддаленай роднасцю.

Выкарыстоўваючы тэрмін “міжмоўныя амонімы”, маем на ўвазе словы, якія адрозніваюцца па значэнні, але супадаюць у плане выражэння. Як сцвярджае І. С. Роўда, “у плане зместу кожная міжмоўная аманімічная пара можа знаходзіцца толькі ў семантычных адносінах выключэння” [4, с. 31]. Прычым у выпадках міжмоўнай аманіміі адрозненні ў значэннях слоў могуць быць поўнымі ці частковымі (міжмоўныя амонімы могуць захоўваць агульнае асноўнае значэнне пры адрозных адценнях у супастаўляемых словах). Паводле меркавання некаторых даследчыкаў, адрозненне можа праяўляцца толькі ў эмацыянальна-экспрэсійнай ці функцыянальна-стылістычнай афарбоўцы слоў. У плане выражэння міжмоўныя амонімы таксама могуць супадаць цалкам або мець некаторыя адрозненні. Прычынай з’яўлення такіх міжмоўных